

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA
FACULTATEA DE LITERE ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII**

DOMENIUL DE DOCTORAT: FILOLOGIE

**DIALOGISMUL DISCURSULUI RELIGIOS
ÎN «PSALMI INDIVIDUALI DE TÂNGUIRE».
ANALIZĂ COMPARATIVĂ**

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
*Prof. univ. dr. RODICA NAGY***

**AUTOR:
DIACONIȚA GEORGIANA**

2016

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA
FACULTATEA DE LITERE ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII**

DOMENIUL DE DOCTORAT: FILOLOGIE

**DIALOGISMUL DISCURSULUI RELIGIOS
ÎN «PSALMI INDIVIDUALI DE TÂNGUIRE».
ANALIZĂ COMPARATIVĂ**

REZUMAT

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
*Prof. univ. dr. RODICA NAGY***

**AUTOR:
DIACONIȚA GEORGIANA**

2016

CUPRINS

Introducere	4
Obiectul de cercetare.....	4
Obiectivele cercetării.....	5
Metodologia cercetării.....	5
Structura tezei.....	7
Capitolul I: De la retorică la analiza discursului	8
I. 1. De la retorică la pragmatică.....	8
I. 2. Discursul.....	11
I. 3. Analiza discursului.....	16
I. 3. 1. Michel Foucault.....	18
I. 3. 2. Michael Alexander Kirkwood Halliday.....	19
I. 3. 3. Norman Fairclough.....	20
I. 3. 4. Ruth Wodak.....	21
I. 3. 5. Siegfried Jäger.....	22
I. 3. 6. Grupul din Heidelberg / Mannheim.....	23
I.4. Concluzii parțiale.....	24
Capitolul al II-lea: Discursul religios	25
II. 1. Spațiul lingvistic românesc.....	25
II. 2. Spațiul lingvistic german.....	27
II. 2. 1. Busse și Teubert.....	27
II. 2. 2. Școala din Düsseldorf.....	28
II. 2. 2. 1. Matthias Jung.....	28
II. 2. 3. Proiectul Oldenburg.....	32
II. 3. Spațiul lingvistic francez.....	33
II. 4. Concluzii parțiale.....	33
Capitolul al III-lea:	
Dialogismul discursului religios în «psalmii individuali de tânguire»	35
III. 1. <i>Cartea Psalmilor</i>	35
III. 1. 1. Aspecte introductive.....	35
III. 1. 2. Psalmii.....	36
III. 1. 2. 1. Prezentare generală.....	36
III. 1. 2. 2. Clasificări.....	40
III. 2. Scurt istoric al dialogismului.....	44
III. 2. 1. Martin Buber.....	45
III. 2. 2. Mihail Mihailovici Bahtin.....	45
III. 2. 3. Modelul genovez.....	50
III. 2. 4. Dominique Maingueneau.....	50
III. 3. Dialogismul în «psalmii individuali de tânguire».....	51
III. 3. 1. Dialogism intersalmic.....	52
III. 3. 2. Dialogism intrapsalmic.....	66
III. 3. 2. 1. La nivel tematic.....	66
III. 3. 2. 2. La nivel gramatical și stilistic.....	68
III. 3. 2. 2. 1. Dialogul dintre vrăjmași / oamenii dreți și psalmist.....	68
III. 3. 2. 2. 2. Dialogul dintre psalmist și credincioși / necredincioși.....	70
III. 3. 2. 2. 3. Dialogul psalmistului cu el însuși și cu obiectele care-i aparțin.....	74

III. 3. 2. 2. 4. Dialogul dintre psalmist și Dumnezeu.....	77
III. 4. Concluzii parțiale.....	83
<u>IV. Excurs: Dialogismul într-un «psalm individual de tânguire» din categoria „specii derivate”. Psalmul 138 (139)</u>	86
IV. 1. Argument.....	86
IV. 2. Dialogism interpsalmic.....	86
IV. 3. Dialogism intrapsalmic la nivel tematic.....	87
IV. 4. Dialogism intrapsalmic la nivel gramatical și stilistic.....	89
IV. 4. 1. Dialogul dintre psalmist și păcătoși.....	89
IV. 4. 2. Dialogul dintre psalmist și Dumnezeu.....	90
IV. 5. Opțiuni de traducere.....	91
IV. 5. 1. La nivel gramatical și stilistic.....	91
IV. 5. 2. La nivel semantic.....	94
IV. 6. Concluzii parțiale.....	94
<u>Concluzii generale</u>	96
<u>Bibliografie</u>	98
<u>Mulumiri</u>	106
<u>Anexa 1. Psalmul 138 (139)</u>	107
<u>Anexa 2.</u>	
<u>Opțiuni de traducere petrecute la nivel gramatical și stilistic în psalmul 138 (139)</u>	111
<u>Anexa 3. Opțiuni de traducere petrecute la nivel semantic în psalmul 138 (139)</u>	119

CUVINTE-CHEIE: discurs religios, psalm individual, tânguire, dialogism, tăcere.

REZUMAT

Obiectul de cercetare. Analizat din multiple perspective și de către diferite școli și / sau grupări, discursul a rămas sub semnul ambiguității. Indiferent de orientarea aleasă în studierea acestuia, nu s-a ajuns la o convergență conceptuală și ideatică, avantajul fiind, totuși, acela că, prin fiecare contribuție adusă la cercetarea discursului s-au dislocat faliile existente și s-au creat conexiuni și punți de legătură atât între cercetători și specialiști, cât și între diverse domenii de studiu. La rândul său, discursul religios a fost într-o măsură redusă adus în discuție și avut în vedere în realizarea unor studii științifice. „Reabilitarea” și consolidarea lui s-au produs treptat, după discuțiile din mediul lingvistic în privința stilului religios.

Anna Duszak, în demersul de a defini un așa-numit „discurs desprins de cursul principal” (“discourse off the main course”), evidențiază două moduri metaforice de existență ale discursului: călătoria și jocul [Duszak, 2009, apud Renkema, 2009:37-39]. Abordând discursul prin prisma unui joc, se poate evidenția că acesta are un caracter oarecum exclusivist, pentru că prezintă un set de reguli care trebuie cunoscute și respectate, reguli care îi pot ține la distanță pe necunoscători, dar și prin care pot fi „descoperite noi căi de semnificație” [Duszak, 2009, apud Renkema, 2009:39]. Considerând discursul o călătorie, i se pot actualiza caracteristici precum dinamismul, interactivitatea, dimensiunea socială și funcția de orientare. Itinerarul discursului-călătorie are diferite obiective și presupune „diferite repertorii semiotice”, discursurile putând fi astfel „repartizate unor sisteme și subsisteme lingvistice” și putându-li-se „atribui caracteristici particulare de uz” [Duszak, 2009, apud Renkema, 2009:38]. Prin „sisteme lingvistice” Duszak înțelege o anumită limbă (engleza, poloneza ș.a.), iar în cadrul „subsistemelor lingvistice” include registrele, genurile și stilurile.

Pornind de la aceste considerații, vom considera stilul religios¹ - a cărui existență nu o punem sub semnul îndoielii – elementul de bază în conturarea unui discurs religios. Dacă stilul religios cunoaște o diversificare în limbaje² (limbajul biblic, limbajul liturgic sau bisericesc, limbajul oratoric religios, limbajul teologic, limbajul didactic religios) în raport cu modul în care limba este utilizată în diferite contexte în domeniul religios, discursul religios, la rândul lui, actualizează diverse avataruri (fiecare conferindu-i noi trăsături) în funcție de context și de aspectul teleologic.

Cercetarea pe care o inițiem își propune să abordeze aspectele dialogice ale discursului religios din *Cartea Psalmilor*. Deși în această sferă s-au mai realizat studii (vezi Dana-Luminița Teleoacă, Carleen Mandolfo), prezentul demers aduce drept element de noutate și de originalitate o multiplă perspectivă de cercetare și o abordare interdisciplinară. Orientărilor

¹ S-a afirmat și argumentat că ar exista un „limbaj bisericesc” (Gheorghe Chivu), un „stil biblic” (Lidia Sfârlea, Birgit Stolt, Barbara Sandig), dar și un „stil religios” (Marcu Mihail Deleanu, Mihaela Secieru). Considerăm că ultima denumire este cea mai potrivită și cuprinzătoare și ne vom ralia opiniei lui Marcu Mihail Deleanu. Astfel, vom folosi termenul „stil” și nu „limbaj”, fiindcă acesta din urmă „se folosește și cu sensul de *terminologie* specifică unei discipline științifice sau unei meserii”. Vom întrebuița termenul „religios” și nu „bisericesc”, „biblic” sau „eclezastic”, deoarece „faptele de limbă specifice sunt generate de viziunea religioasă asupra lumii” și nu pun în lumină doar un conținut ideatic specific unui anumit domeniu, ci și „o mentalitate și un comportament, lingvistic inclusiv, din care se nasc mesaje / enunțuri a căror semnificație depășește cadrul bisericii, în sensul de *ecclesia*, instituție de cult” [Deleanu, 1997:38].

² Într-un articol dedicat prezenței Bibliei de-a lungul timpului în spațiul românesc, Eugen Munteanu [2012: 33] aduce în discuție trei *varietăți*, iar nu limbaje, ale *stilului bisericesc* românesc: varietatea biblică, varietatea liturgică și varietatea teologică. El afirmă că „lipsește o abordare monografică a evoluției varietății biblice a stilului bisericesc românesc, studiat fie în sine, fie în corelație cu celelalte două varietăți, cea liturgică și cea teologică.”

pragmalingvistice și semiotice le vom adăuga viziunile din spațiul german cu privire la discurs și la analiza discursului. Totodată, corpusul de factură religioasă va fi studiat cu preponderență dintr-o perspectivă lingvistică, dialogică și bilingvă (română și germană), care va fi complinită de informații indispensabile din mediul teologic (aspecte ce țin de arheologia biblică, noțiuni legate de studiul biblic al Vechiului Testament și de interpretarea psalmilor, aspecte dogmatice și de învățătură de credință). Având în vedere faptul că textele care constituie corpusul religios bilingv provin din medii religioase diferite (ortodox, catolic, protestant), se impune a se face precizarea că nu vom ține cont în cadrul analizei pe corpus de diferențele de natură confesională, abordarea fiind, după cum s-a menționat deja, cu precădere de natură lingvistică. Totodată, realizând o analiză de tip comparativ între două limbi care nu aparțin aceleiași familii de limbi preconizăm să întâlnim diferențe în traducere care ne-ar impune să apelăm la textele-sursă care au stat la baza versiunilor de traducere. Menționăm că o analiză traductologică detaliată și un studiu diacronic sau sincron al versiunilor de traducere cu recurs la textele-sursă nu intră în cadrul obiectivelor pe care ni le propunem.

Obiectivele cercetării. Prin prezenta cercetare științifică se urmărește atingerea, în principal, a unor obiective generale. În acest sens, se vor avea în vedere identificarea statutului discursului și al analizei discursului în spațiul lingvistic românesc și internațional, conturarea cadrului teoretic al discursului religios și al dialogismului și analizarea unui corpus bilingv de factură religioasă. La fiecare din aceste nivele de investigare vom subordona obiectivelor generale o serie de obiective specifice. Se va acorda o atenție sporită perspectivelor propuse în analiza discursurilor (în special celor din spațiul german, puțin sau deloc avute în vedere în studiile realizate până acum), urmând ca discursul religios să fie caracterizat prin prisma acestora. De asemenea, analiza comparativă pe corpusul bilingv va urmări, la diferite nivele de analiză, mărcile prin care dialogismul este reflectat în *Cartea Psalmilor*, într-o anumită categorie de psalmi («psalmii individuali de tânguire») și argumentarea faptului că aparentul monolog psalmic este, de fapt, un dialog viu, autentic.

Metodologia cercetării. Stabilirea unei problematice și a unor ipoteze clare în inițierea și derularea cercetării de față, precum și definirea unui set de obiective generale și specifice au contribuit la procesul de întocmire a corpusului. Criteriile utilizate în selecție au fost relevanța textelor pentru tematica și obiectivele propuse, caracterul sincron al versiunilor de traducere din cele două limbi și structura unitară a textelor.

Provocare deopotrivă teologică, lingvistică și culturală, „traducerea și tipărirea *Bibliei* reprezintă rezultatul unor acumulări cantitative și al unor salturi calitative în cele mai diverse planuri ale vieții sociale, prioritate având cultura. [...] Fiecare nouă traducere a textului sacru în limba română a însemnat înnoire și îndreptare, prin urmare, un salt în ceea ce privește transpunerea în românește a *Bibliei*, dar și o nouă etapă în devenirea limbii literare.” [Iacob, 2004:5], care, grație și acestor traduceri, s-a dezvoltat treptat și s-a impus printr-o formă scrisă standardizată [Hickey, 2014:47]. Tradusă total sau parțial, tipărită și retipărită, *Biblia* în limba română are o istorie de secole. Abordând problematica traducerii *Sfintei Scripturi*, Gafton [2005] evidențiază misiunea grea a traducătorilor și, în special, scrierile din cuprinsul *Bibliei* care ridică probleme și dificultăți de traducere. Între acestea se numără și *Cartea Psalmilor*. Comparând mai multe versiuni de traducere a psalmilor se poate observa „existența a felurite tipuri de diferențe între texte: versete în plus sau în minus, segmentarea diferită a textului, segmente lipsă ori în plus, felurite greșeli de înțelegere a textului la nivel de conținut, devieri de ordin formal”, diferențe puse și pe seama „neînțelegerii poeziei ebraice (cu tot ceea ce înseamnă aceasta: formă, conținut, realități concrete și imagini, de la secretele deșertului până la cele ale spiritului)” [Gafton, 2005:68].

Versiunea aleasă pentru demersul nostru este *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune creștin-ortodoxă diortosită după *Septuaginta* de către Bartolomeu Valeriu Anania (ediția a doua, publicată în anul 2009; prima ediție a fost publicată în anul 2001). Ca temei al acestei alegeri

este, pe de o parte, semnificația pe care această versiune o are pentru spațiul creștin-ortodox român: prin hotărârea sinodală nr. 255 / 2001 a fost denumită „ediție jubiliară a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române” [Biblia, 2009:6]. Pe de altă parte, în comparație cu alte ediții, aceasta este îmbogățită de introduceri la fiecare carte biblică, o serie de comentarii, explicații, clarificări, trimiteri la texte paralele, menite să faciliteze parcurgerea și înțelegerea pe cât posibil a textului scripturistic, „totul, în ultimă instanță, menit să-i redea filologiei transparența teologică prin care cuvintele redevin Cuvânt” [Biblia, 2009:7]. Alături de acestea, mitropolitul Anania inserează în *Biblie* și note de subsol în care explică etimologia anumitor cuvinte, opțiunea pentru utilizarea unor termeni, menționează modul în care traducătorii celorlalte versiuni ale *Bibliei* au ales să transpună în limba română anumite cuvinte, oferă detalii de ordin istoric, teologic, arheologic-biblic și citate din Sfinții Părinți aflate în strânsă legătură cu textul, toate cu scopul de a accesibiliza înțelegerea textului sacru și pătrunderea pe cât posibil în profunzimea ideatică a acestuia.

Deoarece demersul nostru se dorește a fi unul comparativ, pentru limba germană am optat pentru *Gute Nachricht Bibel. Altes und Neues Testament; mit den Spätschriften des Alten Testaments (Deuterokanonische Schriften / Apokryphen)*, ediția a doua, apărută în anul 2008 sub patronajul Societății Biblice Germane din Stuttgart (prima ediție a fost publicată în anul 2000). Această versiune a Bibliei este rezultatul unei revizuirii a ediției *Bibel in heutigem Deutsch* (1997) realizate de institute teologice evanghelice și catolice din Germania, Austria și Elveția. Argumentele principale în alegerea versiunii menționate pentru analiza pe care o demarăm ar fi faptul că aceasta este o ediție contemporană cu versiunea românească selectată, în realizarea ei s-a avut în vedere – la fel ca și în versiunea românească – redarea conținutului ideatic printr-un limbaj cât mai accesibil și actual. Totodată, optând pentru o versiune de traducere care este folosită de alte confesiuni decât cea ortodoxă, care a avut ca principală sursă (cel puțin pentru Vechiul Testament) textul masoretic și la realizarea căreia și-au adus contribuțiile și câteva femei, considerăm că am putea avea o perspectivă mai extinsă asupra textului biblic.

Având în vedere numărul relativ mare al psalmilor incluși în *Cartea Psalmilor*, am considerat oportun să selectăm o singură categorie de psalmi pentru a-i supune unei analize mai detaliate și pentru a putea astfel să atingem obiectivele propuse. Drept metode de investigare a corpusului vom utiliza în mod complementar metoda empirico-descriptivă și metoda ipotetico-deductivă. Totodată, vom folosi observația, analiza textuală comparativă, analiza tematică și investigarea transversală, sincronică pentru studierea corpusului selectat.

Structura tezei. Prezenta lucrare va fi structurată în patru mari capitole, care vor fi, la rândul lor, divizate în subcapitole.

În **primul capitol** (*De la retorică la analiza discursului*) s-a realizat o prezentare diacronică a modului în care au evoluat concepțiile despre discurs din Antichitate și până în contemporaneitate, iar în șase subcapitole au fost evidențiate contribuțiile aduse la fondarea și consolidarea analizei discursului.

Analizat din punct de vedere diacronic, discursul se prezintă sub diferite ipostaze determinate de perspectivele multiple din care a fost abordat, între care există nu doar disonanțe (cum ar fi, de pildă, concepțiile despre discurs ale lui Benveniste și Buyssens, perspectivele lui Maingueneau, Reboul și Moeschler, pe de o parte și ideile promovate de direcția structuralistă cu baze saussuriene, pe de altă parte, orientările diferite din spațiul german, concretizate în analiza dialogului, pragmatica lingvistică, analiza critică a discursului, analiza conversației, semantica discursului), ci și convergențe și elemente de continuitate (de exemplu, Fairclough preia și dezvoltă teoria lui Halliday, modelul genovez se constituie ca un model integrativ, metodele de analiză a discursului sunt aceleași, deși se urmăresc prin ele scopuri diferite în funcție de perspectiva teoretică de la care se pornește: retorică, filosofică, psihologică, lingvistică sau sociologică). În principiu, discursul a fost considerat a fi: a) activitate de limbaj

(Buyssens și Gardiner), b) un grup de texte cu intenție unanimă (Spitzmüller și Warnke), c) un eveniment verbal și narație la persoana I (Benveniste), d) semnificant saussurian (S. Chatman), e) ansamblu de enunțuri (Maingueneau), f) fenomen pragmatic, redus la secvența de enunțuri constitutive (Reboul și Moeschler). În privința analizei discursului, abordările au fost structuraliste și poststructuraliste, semantice, sintactice, schematice, pragmatice și socio-psiholingvistice.

În cel de-al **doilea capitol** (*Discursul religios*) s-a urmărit conturarea profilului discursului religios pe baza concepțiilor lansate în trei spații lingvistice diferite (român, german și francez).

În spațiul lingvistic românesc, pornindu-se de la concepțiile pragmlingvistice existente, s-au trasat liniile definiției ale discursului religios, realizându-se clasificări ale acestuia în funcție de anumite criterii, subordonându-i-se și diferite ipostaze de manifestare. Astfel, discursul religios este considerat un discurs specializat cu următoarele caracteristici: este „normat și normativ sau prescriptiv și injonctiv”, în funcție de contextul și scopul în care este utilizat poate fi hegemonic sau ideologic, aspectele dogmatice și strategiile specifice pe care le utilizează conferindu-i monumentalitate, fidelitate față de Tradiție, cărora li se asociază, de cele mai multe ori, caracterul conservator și aspectul arhaic. Spre deosebire de alte tipuri de discursuri, se are în vedere faptul că în cadrul discursului religios se actualizează dimensiunea tainei și a tăcerii și o relație deosebită stabilită între emițător și receptor – pe baza căreia „textul religios devine discurs” –, condiții *sine qua non* ale înțelegerii și interpretării acestui tip de discurs.

Perspectiva franceză asupra discursului religios evidențiază necesitatea studierii și a schimbării paradigmei de abordare a acestui tip de discurs, subliniindu-se, totodată, și caracterul său exclusivist și eterogen.

Pornind de la concepțiile lingviștilor germani Busse și Teubert am putut crea un profil al discursului religios. În acest sens, acesta ar fi definit prin ansamblul tuturor textelor care au în centru o învățătură de credință, o dogmă, care utilizează termeni din anumite câmpuri lexicale, texte care, din punct de vedere teleologic, sunt în unitate, între care există relații semantice și în care se pot identifica raporturi intertextuale. Analizat conform teoriei lui Matthias Jung, reprezentant al Școlii din Düsseldorf, discursul religios poate fi reprezentat schematic și grafic, aspect ce constituie o abordare practică și concretă a unor noțiuni teoretice. În acest sens, discursul religios se poate defini ca discurs general, extins din punct de vedere tematic, având discursul biblic drept discurs parțial, discurs care, la rândul lui, are două subcategorii: discursul vechi- și nou-testamentar. Dacă se are în vedere discursul religios din *Cartea Psalmilor*, se conchide că el este suma a trei mari elemente: slujbele bisericii și rugăciunea personală + discursul biblic veterotestamentar + psalmii. Aplicând și modelul complexului de afirmații propus de lingvistul din Düsseldorf, s-a observat că textul psalmic oferă și un model de text care nu poate fi subordonat unui singur tip de discurs, ci în care se regăsesc fragmente din mai multe discursuri.

Capitolul al III-lea a fost cel mai extins și a cuprins atât o parte sintetică, introductivă, în care s-a oferit o privire de ansamblu asupra *Cărții Psalmilor*, în general, și a psalmilor, în particular și s-a realizat o prezentare diacronică și sincronică a concepției dialogice, cât și o parte analitică, practică, în care s-a dezvoltat analiza comparativă pe corpusul bilingv de factură religioasă. Pornind de la concepțiile lui Bahtin cu privire la dialogism și la existența unui „super-destinatar”, luând drept repere delimitările terminologice propuse de modelul genovez, orientările semiotice ale Danei-Luminița Teleoacă și analizele lui Carleen Mandolfo, am identificat în categoria de psalmi pentru care am optat modul în care dialogismul este reliefat și actualizat.

Privită diacronic din perspectiva vieții creștinilor și a practicării cultului, *Cartea Psalmilor* a avut un statut și o importanță aparte. Perspectivele din care a fost prezentată și

interpretată au fost diferite (teologică, antropologică, literară, lingvistică, semiotică), dar, totuși, convergente. La rândul lor, psalmii propun exegeților și cititorilor o diversitate tematică și o unitate conceptuală. Deși originalitatea și originea i-au fost puse sub semnul întrebării, discursul religios din psalmi oferă nu doar informații cu privire la viața poporului lui Israel, ci și o perspectivă unică asupra relației om-divinitate, asupra statutului creatorului în univers, având un caracter liric, plurivoc și deschis interpretărilor interdisciplinare. S-au realizat clasificări ale psalmilor din punct de vedere formal (Crüseman), literar (Fouilloux, Langlois, Le Moigné), contextual, tematic (Semen, Braniste, Olaru) și din punctul de vedere al cuprinsului (Onișor, Westermann) și al uzului (Anania). Conform ultimului criteriu menționat, psalmii au fost dispuși în grupe și subgrupe (Quell), în cadrul cărora se poate identifica și categoria «psalmilor individuali de tânguire».

Abordată din perspectivă diacronică, dialogismul își relevă originea încă de la începutul lumii și al creării omului, teoretizarea lui făcându-se după secolul al XVI-lea. Perspectiva dialogică a fost utilizată în mediile teologice, filosofice, antropologice (F. H. Jacobi, Feuerbach, Kierkegaard, W. James, H. Cohen, F. Ebner, E. Grisebach, Jaspers, M. Buber) și lingvistice (Bahtin, Maingueneau). Conform lui Bahtin, dialogismul presupune dialogul sinelui cu altul (alteritatea), a fi însemnând a fi în dialog cu ceilalți. În centrul dialogului Bahtin a așezat certitudinea existenței unui „super-destinatar” care va recepta mesajul emițătorului și a evidențiat caracterul dialogic intrinsec al oricărui cuvânt. Creșterea, dezvoltarea și înnoirea se pot produce atunci când o idee / o temă / o structură intră în relații dialogice cu alte idei / teme / structuri, dialogul având un caracter deschis, contribuind la producerea intertextului și având capacitatea de a depăși limitele spațio-temporale. Pornind de la concepțiile lui Bahtin, lingviștii care au propus modelul genovez (sub coordonarea lui E. Roulet) au realizat o serie de delimitări terminologice utile în analiza intervențiilor verbale, a schimburilor verbale și a vorbitorilor. Tot pe urmele lui Bahtin, Maingueneau subliniază importanța dialogismului și a relațiilor dialogice în discurs și necesitatea unei disocieri între dialog și dialogism.

În categoria «psalmilor individuali de tânguire» dialogismul este reflectat la nivel inter-și intrapsalmic. La nivel interpsalmic, caracterul dialogic este susținut de structura constitutivă. În psalmii care respectă structura tipică, secvența introductivă prezintă adresări directe către Dumnezeu (în cadrul cărora sunt utilizate interogații retorice), secvențe narativ-descriptive care, împreună cu interogații și / sau exclamații retorice, se prezintă sub forma unor scurte rugăciuni de cerere, monologuri interioare. Corpul psalmilor conține o secvență a tânguirii, în care psalmistul își prezintă detaliat propria suferință, rugăciuni de cerere, argumente pentru persuadarea divinității și primirea ajutorului din partea acesteia, conturarea imaginii divinității și pedepsele pregătite păcătoșilor. În încheiere sunt cuprinse făgăduințe, monologuri interioare, strigăte către Dumnezeu, exprimarea certitudinii că rugăciunea a fost ascultată, diferite îndemnuri și sfaturi, pedepsele pentru păcătoși.

În psalmii care se abat de la structura constitutivă tipică și în care apar și alte structuri, secvența introductivă prezintă ca elemente distinctive utilizarea persoanei a treia singular, adresarea directă către Dumnezeu utilizând exclamațiile retorice, secvențe în care este descrisă măreția lui Dumnezeu, secvențe narative în care psalmistul își exprimă încrederea în Dumnezeu, făgăduințe făcute divinității și redarea Cuvintelor lui Dumnezeu. Cuprinsul include abateri mai numeroase de la structura tipică, incluzând secvențe în care sunt reliefate măreția, legea și judecata divine, în care sunt redată Cuvintele lui Dumnezeu revelate proorocilor, comuniunea tainică dintre Dumnezeu și psalmist, încrederea acestuia în dobândirea bucuriei și a harului, solicitarea unei pedepse și / sau binecuvântări, adresări directe către credincioși, monologuri interioare. Secvența finală cuprinde adresări către Dumnezeu în numele poporului și în nume propriu, făgăduințe făcute lui Dumnezeu, ilustrarea unor trăsături divine, pedepsele pentru păcătoși, descrierea credincioșilor și o sinteză a chinurilor psalmistului.

În psalmii care sunt incluși în categoria „speciilor derivate” se menține structura constitutivă tripartită, dar atmosfera se modifică, fiind evidente sentimente și atitudini ca încrederea, pacea, bucuria, iubirea. Psalmistul este copleșit de ajutorul primit de la Dumnezeu și dorește să-și petreacă viața cu și în Acesta.

La nivel intrapsalmic, dialogismul se conturează la nivel tematic printr-o serie de teme recurente, precum zbuciumul psalmistului, prigonirea lui de către vrăjmași, nădejdea deplină în Dumnezeu, pribegia, deșertăciunea umană, tristețea, dorința de a fi mărturisitor al lui Dumnezeu, ajutorul, iertarea, judecata, dreptatea venite din partea divinității. La nivel gramatical și stilistic, dialogismul intrapsalmic se concretizează în patru tipuri de dialoguri: a) dialogul vrăjmașilor / oamenilor dreți cu psalmistul, b) dialogul psalmistului cu necredincioșii / credincioșii, c) dialogul psalmistului cu el însuși și cu obiectele care-i aparțin și d) dialogul dintre psalmist și Dumnezeu.

a) În cadrul dialogului vrăjmașilor / oamenilor dreți cu psalmistul, pentru a fi redade afirmațiile puse pe seama altor persoane, s-au utilizat ghilimelele, vorbirea directă și diferite mărci gramaticale, tonul fiind amenințător. Spre deosebire de versiunea românească, versiunea germană se distinge prin utilizarea propozițiilor incidente și prin preferințe diferite în privința categoriei gramaticale a persoanei (în limba română sunt utilizate cu precădere persoana I, singular și persoana a III-a, singular, în timp ce în limba germană se optează pentru persoana I, plural și persoana a II-a, singular).

b) Dialogul psalmistului cu necredincioșii / credincioșii are în limba germană un caracter mai puțin virulent, utilizându-se în redarea lui exclamații retorice mai numeroase decât în limba română (ceea ce conferă un grad mai ridicat de expresivitate discursului). În versiunea românească, în schimb, predomină interogațiile retorice, fapt ce denotă caracterul vehement al exprimării. Dacă în limba română imaginea omului credincios este conturată prin lexeme la numărul singular și este subliniată teama în fața divinității, în limba germană este scoasă în evidență necesitatea slăvirii lui Dumnezeu, iar imaginea credinciosului este conturată prin lexeme la numărul plural. totodată, în limba germană, spre deosebire de limba română, se observă preferința pentru exprimări eufemistice, pentru persoana a III-a, plural atunci când se face referire la păcătoși (în limba română se optează pentru persoana a II-a, plural) și pentru utilizarea propozițiilor incidente și a subordonatelor relative.

c) În dialogul psalmistului cu el însuși și cu obiectele care-i aparțin este evidentă, de asemenea, preferința pentru utilizarea formelor pronominale și a celor verbale la persoane și numere diferite, aspect ce reliefează caracterul preponderent colectiv al discursului din versiunea germană (deși psalmistul vorbește cu sine însuși, prin interogațiile retorice nu face referire doar la propria lui persoană, se utilizează numărul plural) și caracterul oarecum individualist al discursului din versiunea românească (psalmistul vorbește cu propriul suflet, se utilizează persoana I, singular). Și în cadrul acestui tip de dialog se observă în versiunea germană preferința pentru propozițiile incidente și pentru exclamațiile retorice.

d) În cadrul dialogului dintre psalmist și Dumnezeu sunt utilizate adresări directe și sunt făcute invocări ale prezenței și ajutorului lui Dumnezeu. Psalmistul își exprimă rugăciuni de cerere, Îl trage la răspundere pe Dumnezeu pe un ton vehement și menționează / solicită pedepsele pentru păcătoși. La nivelul acestui tip de dialog sunt reperabile în discurs mărci ale protagoniștilor dialogului (psalmistul-emițător și Dumnezeu-„super-destinatarul”). Dialogul are un caracter ontologic, pentru a fi perceput ca dialog solicitând dimensiunea tainei, tăcerii și a smereniei în care Dumnezeu îi răspunde făpturii Sale.

Pentru a trece peste limitele impuse oarecum de analiza pe corpus, care s-ar fi redus doar la categoria «psalmilor individuali de tânguire» care respectă structura constitutivă tipică, am extins analiza și pe un psalm încadrat într-o altă subcategorie. Astfel, am considerat oportun să realizăm un **excurs** al lucrării – *Dialogismul într-un «psalm individual de tânguire» din categoria „specii derivate”*. Psalmul 138 (139) – în care, apelând și la informații de bază din

domeniul traductologiei, am intenționat să analizăm dialogismul într-un «psalm individual de tânguire» din categoria „specii derivate”. Pe baza acestei analize am conchis că perspectiva dialogică se menține și într-o altă subcategorie de psalmi, fiind reflectată prin mărci proprii și că opțiunile de traducere au o importanță decisivă în profilarea, receptarea și interpretarea discursului religios dintr-o anumită perioadă de dezvoltare a limbii-țintă, în particular și a societății, în general.

La nivelul dialogismului interpsalmic, psalmul analizat prezintă aceeași structură tripartită alcătuită din secvența inițială, cuprins și secvența finală. În secvența introductivă este realizată o adresare directă către Dumnezeu în cadrul căreia se conturează imaginea divinității și se evidențiază pedagogia divină. În cuprinsul psalmului domină secvențele narativ-descriptive, interogațiile și exclamațiile retorice prin care se exprimă încrederea deplină a psalmistului în Dumnezeu și legătura profundă dintre aceștia, psalmul având aspectul unui imn adresat divinității. În secvența finală, prin adresarea directă către Dumnezeu se exprimă nevoia creaturii de a fi cercetată de către Creator.

În privința dialogismului intrapsalmic decelabil la nivel gramatical și stilistic am identificat două tipuri de dialoguri: a) dialogul dintre psalmist și păcătoși și b) dialogul dintre psalmist și Dumnezeu.

a) Spre deosebire de ceilalți psalmi analizați, dialogul dintre psalmist și păcătoși îi este alocat în psalmul 138 (139) un spațiu redus și este prezent doar în versiunile românești (în care se concretizează într-o adresare directă către ucigași), în timp ce în versiunile germane se observă doar o adresare directă către Dumnezeu.

b) Dialogul dintre psalmist și Dumnezeu are aspectul unui amplu monolog, constituit dintr-o secvență narativă extinsă, cu note descriptive. Psalmistul I se adresează în mod direct lui Dumnezeu pentru a-și exprima uimirea în fața măreției divinității și recunoștința pentru purtarea de grijă permanentă a lui Dumnezeu și pentru a solicita dreptate în privința păcătoșilor și povățuire. Spre deosebire de ceilalți psalmi, în psalmul 138 (139) sunt mult mai numeroase mărcile lexico-gramaticale prin care se identifică persoana psalmistului, ceea ce dovedește reîntregirea ființei psalmistului în Dumnezeu și ființarea lui prin dialog.

În privința opțiunilor de traducere se pot identifica atât puncte de convergență între versiunile analizate, cât și elemente divergente, care pun sub semnul întrebării anumite sensuri sau structuri. Sintetizând aprecierile făcute, se poate conchide că versiunile contemporane 1968 și 1967 au trăsături comune și, prin comparație cu celelalte două versiuni, se individualizează printr-un caracter arhaic al discursului, prin simplitatea și echilibrul formei (rezultate în special datorită încercării de menținere a structurii poeziei ebraice) și, totodată, prin profunzimea exprimării. Celelalte două versiuni contemporane (2009 și 2008) se caracterizează printr-o tendință de modernizare a exprimării, accentul fiind pus mai mult pe concretețea și concizia discursului și mai puțin pe nuanțări stilistice (în special în versiunea 2008).

Concluzii. Rezultatele analizei au demonstrat faptul că discursul religios din «psalmii individuali de tânguire» are un caracter deschis, fiind spațiu al plurivocității, propunând și instituind un dialogism bivalent și putând fi încadrat în ceea ce Bahtin numea „paradigmă de gândire dialogică”, asociată unei strategii moderne de gândire orientate spre limbă. Discursul religios din *Cartea Psalmilor*, prin orientarea sa dialogică, demonstrează faptul că, la un micronivel, psalmii reprezintă modul de ființare al psalmistului, iar *Cartea Psalmilor* un capitol biblic care asigură dinamism și este în dialog cu toate celelalte cărți ale Sfintei Scripturi, iar la un macronivel, faptul că dialogismul este intrinsec ființei umane, care nu se poate împlini ontologic decât menținând un dialog autentic și viu cu Dumnezeu și cu semenii.

BIBLIOGRAFIE

- ABRUDAN, Dumitru Preot prof. dr., CORNIȚESCU, Emilian Diac. prof. dr., 1994. *Arheologie biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București. [Abrudan, Cornițescu, 1994]
- ADAM, Jean-Michel, 2008. *Lingvistica textuală. Introducere în analiza textuală a discursurilor*, traducere de Corina Ifimția, Editura Institutul European, Iași. [Adam, 2008]
- ADAM, Jean-Michel, 2009. *Textele. Tipuri și prototipuri. Povestire, descriere, argumentație, explicație și dialog. Răspunsuri originale pentru analizele de texte: recunoașterea secvențelor*, traducere de Cristina Stanciu, Editura Institutul European, Iași. [Adam, 2009]
- ANDRIESCU, Alexandru, MIRON, Paul, 2003. *Monumenta linguae dacoromanorum. Biblia 1688. Pars XI: Liber Psalmorum*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași. [Andriescu, 2003]
- AUGUSTIN, Matthias, KEGLER, Jürgen, 1987. *Bibelkunde des Alten Testaments. Ein Arbeitsbuch*, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh. [Augustin, Kegler, 1987]
- AVNON, Dan, 1998. *Martin Buber. The Hidden Dialogue*, Rowman&Littlefield Publishers, New York. [Avnon, 1998]
- BADER, Günter, 1996. *Psalterium affectuum palaestra. Prolegomena zu einer Theologie des Psalters*, J. C. B. Mohr Verlag, Tübingen. [Bader, 1996]
- BALLA, Emil, 1912. *Das Ich der Psalmen*, Vandenhoe&Ruprecht, Göttingen. [Balla, 1912]
- BALOTĂ, Nicolae, 1997. *Opera lui Tudor Arghezi*, Editura Eminescu, București. [Balotă, 1997]
- BĂDESCU, Laura, 2000. *Retorica poeziei religioase a lui Nichifor Crainic*, Editura Minerva, București. [Bădescu, 2000]
- BĂLAN, Ioan, Dr., protopop unit, *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic*, Retipărire din „Cultura Creștină”, Tipografia Seminarului teologic greco-catolic, Blaj, 1914. [Bălan, 1914]
- Biblia sau Sfânta Scriptură*, 1968. Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București. [Biblia, 1968]
- Biblia sau Sfânta Scriptură*, 1988. Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București. [Biblia, 1988]
- Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2009. Versiune diortosită după Septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Editura Renașterea, Cluj-Napoca. [Biblia, 2009]
- BIEDERMANN, Hans, 2002. *Dicționar de simboluri*, vol. I, traducere din limba germană de Dana Petrache, Editura Saeculum I.O., București. [Biedermann, 2002]
- BOECKER, Hans Jochen, 1996. *Psalmen* în: BOECKER, Hans Jochen, HERMISSON, Hans-Jürgen, SCHMIDT, Johann Michael, SCHMIDT, Ludwig, 1996. *Altes Testament*, 5., vollständig überarbeitete Auflage, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. [Boecker, 1996]
- BRADFORD, Richard, *Stylistics*, 2005. Taylor & Francis e-Library. [Bradford, 2005]
- BRANIȘTE, Ene Pr. Prof. dr., BRANIȘTE, Ecaterina Prof., 2001. *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Editura Diecezană, Caransebeș. [Branîște, 2001]
- BRECK, John, 2005. *Cum citim Sfânta Scriptură? Despre structura limbajului biblic*, traducere de Ioana Tămâian, Editura Reîntregirea, Alba Iulia. [Breck, 2005]

- BUBER, Martin, 1992. *Eu și Tu*, traducere din limba germană și prefață de Ștefan Aug. Doinaș, Editura Humanitas, București. [Buber, 1992]
- BUSSE, Dietrich, HERMANN, Fritz, TEUBERT, Wolfgang (Hrsg.), 1994. *Begriffsgeschichte und Diskursgeschichte. Methodenfragen und Forschungsergebnisse der historischen Semantik*, Westdeutscher Verlag, Opladen. [Busse, Hermanns, Teubert, 1994]
- BUYSCH, Christoph, 2009. *Der letzte Davidpsalter. Interpretation, Komposition und Funktion der Psalmengruppe Ps 138-145*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart. [Buysch, 2009]
- CARTER, Ronald, SIMPSON, Paul, 2005. *Language, Discourse and Literature. An Introductory Reader in Discourse Stylistics*, Taylor & Francis e-Library. [Carter, Simpson, 2005]
- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, 1995. *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*. Volumul I: A-D, Editura Artemis, București. [Chevalier, Gheerbrant, 1995a]
- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, 1995. *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*. Volumul II: E-O, Editura Artemis, București. [Chevalier, Gheerbrant, 1995b]
- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, 1995. *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*. Volumul III: P-Z, Editura Artemis, București. [Chevalier, Gheerbrant, 1995c]
- CHIVU, Gheorghe, 1997. *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, Editura Academiei Române, București. [Chivu, 1997]
- CHIVU, Gheorghe, 1995. *O variantă ignorată a românei literare moderne – limbajul bisericesc*, Revista *Limba română*, XLIV, nr. 9-12, București, p. 445-453. [Chivu, 1995]
- CHIVU, Gheorghe, 1985. *Stilurile limbii române literare în perioada 1532-1640 în Limba română*, anul XXXIV, nr. 6, nov.-dec., p. 509-519. [Chivu, 1985]
- CIUDIN, Nicolae, 2002. *Studiul Vechiului Testament. Manual pentru seminariile teologice*, Editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București. [Ciudin, 2002]
- COCLICI (TELESCU), Adina Elena, 2012. *Discursul religios neoprotestant. Trăsături și variante*, (teză de doctorat), coordonator științific prof. univ. dr. Rodica Nagy, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava. [Coclici, 2012]
- CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gheorghe, 1998. *Dicționar de termeni lingvistici*, Editura Teora, București. [Constantinescu-Dobridor, 1998]
- COTEANU, Ion, 1973. *Stilistica funcțională a limbii române, volumul I: Stil, stilistică, limbaj*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București. [Coteanu, 1973a]
- COTEANU, Ion, 1973. *Stilistica funcțională a limbii române, volumul al II-lea: Limbajul poeziei culte*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București. [Coteanu, 1973b]
- COTEANU, Ion, 1981. *Structura și evoluția limbii române (de la origini până la 1860)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București. [Coteanu, 1981]
- COTEANU, Ion, SECHE, Luiza, SECHE, Mircea (coord.), 2009. *DEX – Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a doua, revizuită, Editura Univers Enciclopedic Gold, București. [Coteanu, Seche, 2009]
- DELEANU, Marcu Mihail, 1997. *Stilul religios al limbii române literare în Limbă și literatură*, anul XLII, volumul al II-lea, p. 28-39. [Deleanu, 1997]
- DIACONESCU, Paula, 1974. *Structura stilistică a limbii. Stilurile funcționale ale limbii române literare moderne în Studii și cercetări lingvistice*, Nr. 3, XXV, București, p. 229-242. [Diaconescu, 1974]
- Die Bibel. Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift. Gesamtausgabe, Psalmen und Neues Testament. Ökumenischer Text*, 2009. 8. Auflage, Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, Stuttgart. [Bibel, 2009]

- Die Bibel oder die ganze Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments nach der Übersetzung Martin Luthers*, 1967. Württembergische Bibelanstalt, Stuttgart. [Bibel, 1967]
- DILGER, Irene, 2000. *Das Dialogische Prinzip bei Martin Buber*, 2., durchgesehene Auflage, Haag und Herchen, Frankfurt am Main. [Dilger, 2000]
- Dosoftei, 1974. *Psaltirea în versuri*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași. [Dosoftei, 1974]
- DRAGOȘ, Elena, *Introducere în pragmatică*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000. [Dragoș, 2000]
- DU BOIS, John W., 1992. *Ritual Language* în: BRIGHT, William, 1992. *International Encyclopedia of Linguistics*, Volume 3, Oxford University Press [Du Bois, 1992]
- DU BOIS, John W., 2003. *Ritual Language* în: FRAWLEY, William J., 2003. *International Encyclopedia of Linguistics*, Second Edition, Volume 3: Mande Languages–Selection, Oxford University Press [Du Bois, 2003]
- EHLICH, Konrad, 1994. *Diskursanalyse in Europa*, Verlag Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main. [Ehlich, 1994]
- ERDEI, Miron, 2012. *The Logos – means of transmitting the divine-human message*, în „Text și discurs religios”, nr. 4, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 167-175. [Erdei, 2012]
- ESSER, Jürgen, 1993. *English Linguistic Stylistics*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen. [Esser, 1993]
- EVSEEV, Ivan, 1999. *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Editura Amarcord, Timișoara. [Evseev, 1999]
- FOUILLOUX, Danielle, LANGLOIS, Anne, LE MOIGNÉ, Alice, 2006. *Dicționar cultural al Bibliei*, ediția a II-a revizuită, traducere din limba franceză de Ana Vancu, Editura Nemira, București. [Fouilloux, Langlois, Le Moigné, 2006]
- GAFTON, Alexandru, 2005. *După Luther. Traducerea vechilor texte biblice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași. [Gafton, 2005]
- GALPERIN, I. R., 1977. *Stylistics*, Second Edition, Revised, Higher School Publishing House, Moscow. [Galperin, 1977]
- GHEȚIE, Ion, 1978. *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București. [Gheție, 1978]
- GHIBU, Onisifor, 1905. *Limba nouălor cărți bisericești*, Reproducere din „Telegraful Român”, Tipariul Tipografieii arhidieceesane, Sibiiu. [Ghibu, 1905]
- GUIA, Sorin, 2007. *Schiță privind dinamica discursului religios românesc* în *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*, Seria filologie, A. Lingvistică, Tomul XIII, nr. 1, Editura Universității din Suceava, p. 9-16. [Guia, 2007]
- GURĂ DE AUR, Sfântul Ioan, 2011. *Omilii la psalmi*, traducere din limba greacă, introducere și note de Laura Enache, Editura Doxologia, Iași. [Gură de Aur, 2011]
- Gute Nachricht Bibel. Altes und Neues Testament; mit den Spätschriften des Alten Testaments (Deuterokanonische Schriften / Apokryphen)*, 2008. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart. [Bibel, 2008]
- HAMILTON, Craig, *Rhetoric and stylistics in Anglo-Saxon countries in the 20th and 21st centuries* în FIX, Ulla, GARDT, Andreas, KNAPE, Joachim, 2008. *Rhetorik und Stilistik – Rhetoric and Stylistics. Ein internationales Handbuch historischer und systematischer Forschung – An international Handbook of Historical and Systematic Research*, 1. Halbband / Volume 1, p. 245-263, Walter de Gruyter Verlag, Berlin – New York. [Hamilton, 2008]
- HĂULICĂ, Cristina, 1981. *Textul ca intertextualitate. Pornind de la Borges*, Editura Eminescu, București. [Hăulică, 1981]

- HERINGER, Hans-Jürgen, JÄGER, Ludwig, KURZ, Gerhard (Hrsg.), 2000. *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht*, 86, 31. Jahrgang, 2. Halbjahr, Ferdinand Schöningh, Wilhelm Fink Verlag, Paderborn, München. [Heringer, Jäger, Kurz, 2000]
- HICKEY, Raymond, 2014. *A Dictionary of Varieties of English*, Wiley Blackwell, United Kingdom. [Hickey, 2014]
- HOLQUIST, Michael, 1990. *Dialogism. Bakhtin and his world*, Routledge, London. [Holquist, 1990]
- IACOB, Niculina, 2004. *Biblia de la Blaj (1795), moment de referință în cultura românească*, Editura Academiei Române, București. [Iacob, 2004]
- IACOB, Niculina, 2000. *Limbajul biblic românesc (1640-1800)*, Volumul I: *Aspecte ale evoluției limbii române literare până la 1840*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava. [Iacob, 2000]
- IACOB, Niculina, 2006. *Morfologia limbii române*, partea a II-a, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava. [Iacob, 2006]
- IACOB, Niculina, CHINDRIȘ, Ioan, 2010. *Biblia lui Petru Pavel Aron (1760-1761), unica traducere a Vulgatei în limba română*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș. [Iacob, Chindriș, 2010]
- IORDAN, Iorgu, 1975. *Stilistica limbii române (ediție definitivă)*, Editura Științifică, București. [Jordan, 1975]
- IRIMIA, Dumitru, 1986. *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București. [Irimia, 1986]
- Ivănescu, G., 1980. *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași. [Ivănescu, 1980]
- JANOWSKI, Bernd, 2003. *Konfliktgespräche mit Gott. Eine Anthropologie der Psalmen*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. [Janowski, 2003]
- KEDAR, Benjamin, 1981. *Biblische Semantik. Eine Einführung*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart. [Kedar, 1981]
- KLASTER-UNGUREANU, Grete (coord.), 2007. *Dicționar german-român*, Ediția a III-a, revizuită și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, București. [Klaster-Ungureanu, 2007]
- KRISTEVA, Julia, 1980. *Problemele structurării textului, în Pentru o teorie a textului. Antologie „Tel Quel” 1960-1971*, Editura Univers, București, p. 250-272. [Kristeva, 1980]
- LEWIS, C. S., 1992. *Das Gespräch mit Gott. Gedanken zu den Psalmen*, mit einem Vorwort von Erich Zenger, 3., erweiterte Auflage, Benziger Verlag. [Lewis, 1992]
- LUTHER MAYS, James, 1994. *Psalms. Interpretation. A Bible Commentary for Teaching and Preaching*, John Knox Press, Louisville. [Luther Mays, 1994]
- Maingueneau, Dominique, 2009. *Introduction. La difficile émergence d'une analyse du discours religieux* în „Langage et société”, 4, nr. 130, p. 5-13 (traducere de Alina Dascălu). [Maingueneau, 2009]
- MAINGUENEAU, Dominique, 2007. *Pragmatică pentru discursul literar. Enunțarea literară*, traducere de Raluca-Nicoleta Balațchi, prefață de Alexandra Cuniță, Editura Institutul European, Seria Științele limbajului, Iași. [Maingueneau, 2007]
- MANDOLFO, Carleen, 2002. *God in the dock: Dialogic Tension in Psalms of Lament*, Sheffield Academic Press, Sheffield. [Mandolfo, 2002]
- MARGA, Delia, 2003. *Introducere în analiza discursului cu referire la istorie și sfera publică*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca. [Marga, 2003]
- MIREA, Luca, Ieromonah, 2011. *Crâmpeie de gând și cuvânt*, Editura Predania, București. [Mirea, 2011]
- MOTȘ, Mircea (coord.), 2004. *Dicționar de termeni literari, cu aplicații*, ediția a V-a, Editura Orator, Brașov. [Moț, 2004]
- MOWINCKEL, Sigmund, 1924. *Psalmenstudien. VI. Die Psalmdichter*, Kristiania, In Kommission bei Jacob Dybwad. [Mowinckel, 1924]

- MUNTEANU, Eugen, 1995. *Studii de lexicologie biblică*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași. [Munteanu, 1995]
- MUNTEANU, Eugen, 2013. *Tradiția biblică românească. O prezentare sintetică în Anuar de Lingvistică și Istorie literară*, Tomul LII, 2012, p. 11-37, Editura Academiei Române, București. [Munteanu, 2013]
- MUNTEANU, Ștefan, 1972. *Stil și expresivitate poetică*, Editura Științifică, București. [Munteanu, 1972]
- MUNTEANU, Ștefan, ȚÂRA, Vasile D., 1983. *Istoria limbii române literare. Privire generală*, ediție revizuită și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București. [Munteanu, Țâra, 1983]
- NAGY, Rodica, 2015. *Dicționar de analiză a discursului*, Editura Institutul European, Iași. [Nagy, 2015]
- OBREJA RĂDUCĂNESCU, Daniela, 2010. *Discursul religios ca discurs hegemonic*, în „Text și discurs religios”, nr. 2, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 287-294. [Obreja-Răducănescu, 2010]
- OBREJA RĂDUCĂNESCU, Daniela, 2011. *Discursul religios – discurs specializat* în „Text și discurs religios”, nr. 3, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 335-344. [Obreja-Răducănescu, 2011]
- OLARU, Viorel Pr. dr., 2015. *Cartea Psalmilor: despre superioritatea omului și mesianismul biblic*, Editura Universitară „Carol Davila”, București. [Olaru, 2015]
- ONIȘOR, Remus Pr. conf. univ.dr., 2005. *Studiul Vechiului Testament – suport de curs pentru anul 2, semestrele I și II. Poezia Vechiului Testament, Profetii, Cărțile anaghinoscomena*, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia. [Onișor, 2005]
- OPREA, Ioan, NAGY, Rodica, 2002. *Istoria limbii române literare. Epoca modernă*, Editura Universității, Suceava. [Oprea, Nagy, 2002]
- OTTO, Rudolf, 2005. *Sacrul. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, traducere din limba germană de Ioan Milea, Editura Humanitas, București. [Otto, 2005]
- Pentru o teorie a textului. Antologie „Tel Quel” 1960-1971*, introducere, antologie și traducere Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu, Editura Univers, București, 1980.
- PLETEA, Irina Gabriela, „Analiza discursului și științele comunicării” în ROVENȚA-FRUMUȘANI, Daniela (coord.), 2011. *Ipostaze discursive II*, Editura Universității din București, p. 31-64. [Pletea, 2011]
- Psaltirea*, 2009. Editura Artemis, București. [Psaltirea, 2009]
- Poezia Vechiului Testament*, 2000. Versiune revizuită după *Septuaginta*, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania sprijinit pe numeroase alte osteneli, Editura IBMBOR, București. [Anania, 2000]
- POPESCU-MĂLĂEȘTI, I. Pr. Prof., 1924. *Scurte studii introductive în literatura biblică a Vechiului Testament. Autorii psalmilor* în Revista „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 6, anul XLII, p. 321-328. [Popescu-Mălăești, 1924a]
- POPESCU-MĂLĂEȘTI, I. Pr. Prof., 1924. *Scurte studii introductive în literatura biblică a Vechiului Testament. Psalmii* în Revista „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 4, anul XLII, p. 202-205. [Popescu-Mălăești, 1924b]
- POPESCU-MĂLĂEȘTI, I. Pr. Prof., 1924. *Scurte studii introductive în literatura biblică a Vechiului Testament. Suprascrierile psalmilor* în Revista „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 5, anul XLII, p. 280-290. [Popescu-Mălăești, 1924c]
- QUELL, Gottfried, 1926. *Das kultische Problem der Psalmen. Versuch einer Deutung des religiösen Erlebens in der Psalmendichtung Israels*, Verlag von W. Kohlhammer, Stuttgart. [Quell, 1926]

- REBOUL, Anne, MOESCHLER, Jacques, 2001. *Pragmatica azi. O nouă știință a comunicării*, traducere din limba franceză de Liana Pop, Colecția Theoria, Editura Echinoux, Cluj. [Reboul, Moeschler, 2001]
- RENKEMA, Jan, 2009. *Discourse, of course. An overview of research in discourse studies*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia. [Renkema, 2009]
- ROSETTI, Al., CAZACU, B., ONU, Liviu, 1971. *Istoria limbii române literare, volumul I: De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București. [Rosetti, Cazacu, Onu, 1971]
- Rovența-Frumușani, Daniela, 2005. *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, Editura Tritonic, București. [Rovența-Frumușani, 2005]
- SANDIG, Barbara, 2006. *Textstilistik des Deutschen*, Walter de Gruyter, Berlin. [Sandig, 2006]
- SASSE, Sylvia, 2010. *Michail Bachtin zur Einführung*, Junius Verlag, Hamburg. [Sasse, 2010]
- SAVU, Teofan Î.P.S., 2013. *Puterea tămăduitoare a cuvântului*, în „Text și discurs religios”, nr. 5, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 13-14. [Savu, 2013]
- SAVU, Teofan Î.P.S., 2012. *Tăcerea ca discurs religios*, în „Text și discurs religios”, nr. 4, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 15-16. [Savu, 2012]
- SCHNEIDER-FLUME, Gunda, 1998. *Glaubenserfahrung in den Psalmen. Leben in der Geschichte mit Gott*, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen. [Schneider-Flume, 1998]
- Secieru, Mihaela, 2005. *Stilul religios – un arhetip al stilurilor funcționale ale limbii române. Prolegomene*, în Revista „Philologos”, nr. 1-2, p. 121-126, Iași. [Secieru, 2005]
- SEMEN, Petre, Conf. dr., 1993. *Curs de studiul Vechiului Testament. Introducere și exegeză*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași. [Semen, 1993]
- SEMEN, Petre Conf. dr. pr., 1997. *Arheologia biblică în actualitate*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași. [Semen, 1997]
- SFÂRLEA, Lidia, 1972. *Contribuții la delimitarea stilurilor literare românești în Studii de limbă literară și filologie* (Ion Gheție, redactor responsabil), vol. al II-lea, p. 145-206, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București. [Sfârlea, 1972]
- SIMPSON, Paul, 2004. *Stylistics. A resource book for students*, Taylor & Francis e-Library. [Simpson, 2004]
- SOBOLEVA, Maja, 2010. *Die Philosophie Michail Bachtins. Von der existentiellen Ontologie zur dialogischen Vernunft*, Georg Olms Verlag, Hildesheim. [Soboleva, 2010]
- SOLLERS, Philippe, 1980. *Nivelurile semantice ale unui text modern*, în *Pentru o teorie a textului. Antologie „Tel Quel” 1960-1971*, Editura Univers, București, p. 273-282. [Sollers, 1980]
- SPIEß, Constanze, 2011. *Diskurshandlungen. Theorie und Methode linguistischer Diskursanalyse am Beispiel der Bioethikdebatte*, Walter de Gruyter Verlag, Berlin. [Spieß, 2011]
- SPITZMÜLLER, Jürgen, WARNKE, Ingo H., 2011. *Diskurslinguistik. Eine Einführung in Theorien und Methoden der transtextuellen Sprachanalyse*, Walter de Gruyter, Berlin. [Spitzmüller, Warnke, 2011]
- STĂNCIULESCU-BÂRDA, Alexandru Pr., 2001. *Bibliografia Revistei „Biserica Ortodoxă Română” (1874-1994)*, volumul I, ediția a II-a, Editura Cuget Românesc, Bârda. [Stănciulescu-Bârda, 2001]
- STUDER, Patrick, 2008. *Historical Corpus Stylistics. Media, Technology and Change*, Continuum Publishing House, London. [Studer, 2008]
- TELEOACĂ, Dana-Luminița, 2012. *Ars poetica: texte et métatexte dans la littérature vétérotestamentaire des Psaumes* (traducere în limba română de Alina Dascălu), în „Text și discurs religios”, nr. 4, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 241-252. [Teleoacă, 2012]

- TELEOACĂ, Dana-Luminița, 2013. *Construcție vs deconstrucție în textul biblic modern* în ICHIM, Ofelia (coord.), 2013. *Tradiție/inovație-identitate/alteritate: paradigme în evoluția limbii și culturii române*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 157-165. [Teleoacă, 2013a]
- TELEOACĂ, Dana-Luminița, 2013. *Din nou despre limbajul bisericesc actual* în *Studii și cercetări lingvistice*, nr. 1-LXIV, ianuarie-iunie, p. 93-104, Editura Academiei Române, București. [Teleoacă, 2013b]
- TELEOACĂ, Dana-Luminița, 2013. *Strategii discursive în rugăciunea creștină* în „Studii și cercetări lingvistice”, 2-LXIV, iulie-decembrie, București, p. 263-283. [Teleoacă, 2013c]
- TELEOACĂ, Dana-Luminița, 2016. *Semiotica discursului religios. Probleme de poetică, stilistică și retorică*, Editura Universității din București. [Teleoacă, 2016]
- ȚĂRA, Vasile D., 2009. *Discursul religios, model și normă de exprimare îngrijită în epoca veche* în „Text și discurs religios”, nr. 1, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 57-64. [Țăra, 2009]
- VOS, Christiane de, 2004. *Klage als Gotteslob aus der Tiefe. Der Mensch vor Gott in den individuellen Klagepsalmen* (Proefschrift), Rijksuniversiteit, Groningen. [Vos, 2004]
- WAGENSOMMER, Georg, 1998. *Klagepsalmen und Seelsorge. Der Psalter als Ausdruck persönlicher Frömmigkeit und Sprachhilfe für kranke Menschen*, Lit Verlag, München. [Wagensommer, 1998]
- WARNKE, Ingo H., SPITZMÜLLER, Jürgen, 2008. *Methoden der Diskurslinguistik. Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene*, Walter de Gruyter, Berlin-New York. [Warnke, Spitzmüller, 2008]
- WESTERMANN, Claus, 1980. *Der Psalter*, 4. Aufl., Calwer Verlag, Stuttgart. [Westermann, 1980]
- ZAFIU, Rodica, 2001. *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București. [Zafiu, 2001]
- ZIGABENUL, Cuviosul Eftimie, AGHIORITUL, Sfântul Nicodim, *Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți*, volumul al II-lea, transliterare, diortosire, revizuire după ediția grecească și note de Ștefan Voronca, Editura Egumenița, Galați. [Zigabenu, Aghioritul]

Resurse electronice

- Baraga, Victoria, 2014. *Valențele cronotopului în contextul dialogismului bahtinian* în <http://www.metaliteratura.asm.md/valentele-cronotopului-in-contextul-dialogismului-bahtinian/> (Accesat pe data de 12.05.2015, la ora 11:00).
- DRESCHER, Martina, KOTSCHI, Thomas, *Das "Genfer Modell". Diskussion eines Ansatzes zur Diskursanalyse am Beispiel eines Beratungsgesprächs* în http://www.romanistik2.uni-bayreuth.de/de/downloads/publikationen/Das_Genfer_Modell.pdf (Accesat pe data de 12.06.2015, la ora 11:24).
- <http://grammar.about.com/od/tz/g/Tagmemics.htm> (Accesat pe data de 16.06.2015, la ora 9:47)
- http://sfintii-imparati.trei.ro/pagini/cugetari_ortodoxe.htm (Accesat pe data de 22.06.2016, la ora 17:58)
- <http://www.crestinortodox.ro/religie/cartea-psalmilor-spiritualitatea-ortodoxa-69577.html> (Accesat pe data de 22.06.2015, la ora 12:44)
- http://luhmann.uni-trier.de/index.php?title=Theorien_der_Medienkommunikation_3:_Diskurstheorien (Accesat pe data de 13.03.2015, la ora 0:35)
- <http://ramurainflorita.blogspot.ro/2011/02/sfantul-dorotei-cercul.html> (Accesat pe data de 18.07.2016, la ora 13:03)

http://www.academia.edu/410499/Abordari_actuale_in_analiza_discursului (Accesat pe data de 20.07.2016, la ora 15:15)

http://www.diss-duisburg.de/Internetbibliothek/Artikel/Durchfuehrung_Diskursanalyse.htm (Accesat pe data de 08.12.2015, la ora 15:33)

<http://www.doxologia.ro/cuvantul-ierarhului/rugaciunea-stare-launtrica-permanenta> (Accesat pe data de 28.01.2016, la ora 19:52)

http://www.filocalia.ro/referat/15/Vorba_desarta_-_Tacerea (Accesat pe data de 25.09.2015, la ora 23:32)

<http://www.biblia-bartolomeu.ro>

<http://www.crestinortodox.ro/religie/tipuri-rugaciune-150436.html> (Accesat pe data de 30.06.2016, la ora 12:58)

www.philippide.ro/traditie-inovatie_2012/21TELEOACA%20Dana%20final.pdf (Accesat pe data de 07.07.2014)

http://www.poezie.ro/index.php/essay/14051770/Metaliteratur%C4%83_%C5%9Fi_intertextualitate_%C3%AEn_textul_biblic (Accesat pe data de 26.09.2015, la ora 10:43)

http://www.romanistik2.uni-bayreuth.de/de/downloads/publikationen/Das_Genfer_Modell.pdf (Accesat pe data de 12.06.2015, la ora 11:24)

http://www.tabor-revista.ro/in_ro.php?module=content_full&id=10826 (Accesat pe data de 25.06.2016, ora 12:10)

<https://invitatielaortodoxie.wordpress.com/2013/03/06/parintele-diacon-adrian-sorin-mihalache-drumul-intristarii-fericite-catre-bucuria-adevarata/#more-7964> (Accesat pe data de 28.01.2016, la ora 13:26)

<https://siluanathonitul.wordpress.com/category/despre-asemanarea-cu-dumnezeu/> (Accesat pe data de 24.02.2016, la ora 13:06)

is.muni.cz/th/155772/ff_m/3.STILISTIK.pdf (Accesat pe data de 04.09.2013).